

MARSHALL BERMAN
Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor

MARSHALL BERMAN 1940 New York doğumlu. City University of New York'ta siyaset teorisi ve şehir sosyolojisi dersleri verdi, *The Village Voice* dergisinde yazdı. 2013'te hayatını kaybetti. Eserleri arasında, *Politics of Authenticity: Radical Individualism and the Emergence of Modern Society* (1970), *Adventures in Marxism* (1999), *Marksiizmle Maceram*, İletişim Yayınları, 2005), *On the Town: One Hundred Years of Spectacle in Times Square* (2006), *New York Calling: From Blackout to Bloomberg* (ed., 2007) bulunuyor.

İletişim Yayınları, 1994 (1 baskı)

All That Is Solid Melts Into Air. The Experience of Modernity
© 1982, 1988 Georges Borchardt, Inc. & Marshall Berman

İletişim Yayınları 229 • Bugünün Kitapları 23

ISBN-13: 978-975-470-384-9

© 1999 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-19. Baskı 1999-2017, İstanbul

20. Baskı 2019, İstanbul

REDAKSİYON Ayşe Peker

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Fatoş Gencosman

KAPAK RESMİ George Grosz, "Metropolis", 1916-17

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Şerife Ünal, Birhan Koçak

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MARSHALL BERMAN

Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor

Modernite Deneyimi

*All That Is Solid Melts Into Air
The Experience of Modernity*

ÇEVİRENLER Ümit Altuğ - Bülent Peker

*Marc Joseph Berman'ın
anısına, 1975-1980*

İÇİNDEKİLER

<i>Teşekkür</i>	9
<i>İkinci Baskıya Önsöz</i>	11
<i>Sunuş</i>	23
GİRİŞ	
<i>Modernlik - Dün, Bugün ve Yarın</i>	27
BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>Goethe'nin Faust'u: Gelişmenin Trajedisi</i>	61
Birinci Başkalaşım: Hayalci.....	66
İkinci Başkalaşım: Âşık.....	79
Üçüncü Başkalaşım: Gelişmeci.....	91
Epilog: Faust Çağı ve Düzmece "Faust Çağı".....	105
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor:</i>	
<i>Marx, Modernizm ve Modernleşme</i>	125
1. Ergime Tasavvuru ve Diyalektiği.....	129
2. Yenileyici Özyıkım.....	140
3. Çıplaklık: Bağdaşamayan İnsan.....	149
4. Değerlerin Başkalaşımı.....	156
5. Kaybedilen Hâle.....	161
Sonuç: Kültür ve Kapitalizmin Çelişkileri.....	168
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
<i>Baudelaire: Sokaklarda Modernizm</i>	181
1. Pastoral ve Karşı Pastoral Modernizm.....	185
2. Modern Hayatın Kahramanlığı.....	196

3. Gözler Ailesi.....	203
4. Makadamın Batağı.....	212
5. Yirminci Yüzyıl: Hâle ile Otoyol.....	223

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Petersburg: Az Gelişmişliğin Modernizmi	233
1. Gerçek ve Gerçekdışı Şehir.....	237
“Geometri Ortaya Çıktı”: Bataklıklar Üzerindeki Şehir.....	237
Puşkin’in “Bronz Süvari”si: Memur ile Çar.....	243
I. Nikolas Devri’nde Petersburg: Saraya Karşı Bulvar.....	254
Gogol: Gerçek Sokak ve Gerçeküstü Sokak.....	262
Sözcükler ve Pabuçlar: Genç Dostoyevski.....	277
2. 1860’lar: Sokaktaki Yeni İnsan.....	285
Çernişevski: “Vahşi Batı” Olarak Sokak.....	289
Sokaktaki Yeraltı İnsanı.....	295
Paris’e Karşı Petersburg: Sokaklarda	
İki Modernizm Tarzı.....	307
Politik Bulvar.....	311
Sonsöz: Kristal Saray, Olgu ve Simge.....	315
3. Yirminci Yüzyıl: Kent Doğuyor, Kent Batıyor.....	332
1905: Daha Çok Işık, Daha Çok Gölge.....	333
Biely’nin Petersburg’u: Gölge Pasaport.....	342
Mandelştam: Anlamı Olmayan Kutsanmış Söz.....	361
Sonuç: Petersburg Bulvarı, Petersburg Ufku.....	380

BEŞİNCİ BÖLÜM

Simgeler Ormanında: New York’ta	
Modernizm Üzerine Notlar	383
1. Robert Moses: Ekspresyol Dünyası.....	386
2. 1960’lar: Sokaktaki Bir Haykırış.....	415
3. 1970’ler: Hepsini Alıp Yuvaya Dönmek.....	437
Sonsöz.....	465

TEŞEKKÜR

Bu bir itiraflar kitabı değil. Yine de yıllarca onu içimde taşıdığımdan bir şekilde hayatımın hikâyesi haline geldiğini hissettim. Kitabın yazılışını benimle paylaşan ve oluşumuna katkıda bulunan herkese burada teşekkür etmek imkânsız: Özneler çok fazla, yüklemler çok karmaşık, duygular çok yoğun olacaktır; belki de listeyi çıkarma işine hiç girişmemeli, çünkü tamamlamak imkânsız. Aşağıdaki listede bir başlangıçtan öteye geçmiyor. Verdikleri enerji, fikirler, destek ve gösterdikleri sevgi için aşağıdakilere en derin şükranlarımı sunuyorum: Betty ve Diane Berman, Morris ve Lore Dickstein, Sam Girgus, Todd Gitlin, Denise Green, Irwing Howe, Leonard Kriegel, Meredith ve Corey Tax, Gaye Tuchman, Michael Walzer; Simon and Schuster'daki Georges Borchardt ve Michel Radomisli, Erwin Glikes, Barbara Grossman ve Susan Dwyer; St. Petersburg'la ilgili yardımcı olan Allen Ballard, George Fischer ve Richard Wortman; City College ve City University of New York, Stanford ve University of New Mexico'daki öğrencilerim ve meslektaşlarım; Columbia University'deki Siyasi ve Sosyal Düşün-

ce ve New York University'deki Kent Kùltürü seminerlerine katılanlar; National Endowment for the Humanities; Purple Circle Day Care Center; beni bu kitaba başlamak ve bitirmeye yüreklendiren ancak yayımlanışını görmeden ölen Lionel Trilling ve Henry Pachter; ve bana yardımcı oldukları halde burada anılmayan ancak unutulmayan başka birçok kişi.

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor'da, modernizmi, modern insanların modernleşmenin nesnelere oldukları kadar öznelere de olmak, modern dünyada sıkıca tutunabilecekleri bir yer bulmak ve kendilerini bu dünyada evde hissetmek için giriştikleri çabalar olarak tanımlıyorum. Bu, akademik kitaplarda genellikle bulunanlardan daha geniş ve daha kapsayıcı bir modernizm kavrayışıdır. Kültürü anlamının açık ve genişlemeye daha yatkın bir yolunu da imâ eder (insan etkinliğini fragmanlara bölen ve bu fragmanları da, zaman, yer, dil, tür ve akademik disiplin gibi farklı etiketlerle belirlenen ayrı bavuallara kilitleyen gardiyanca yaklaşımdan hayli farklı bir yoldur bu.

Bu açık ve geniş yol, olanaklı pek çok yoldan yalnızca biridir, ama bazı üstünlükleri vardır. Her türden sanatsal, entelektüel, dinsel ve siyasal etkinlikleri, tek bir diyalektik sürecin parçaları olarak görmemizi ve onlar arasında yaratıcı bir karşılıklı etkileşme geliştirmemizi olanaklı kılar. Geçmiş, bugün ve gelecek arasında diyalogun koşullarını yaratır. Fiziksel ve toplumsal mekânı yatay keser; büyük sanatçılarla

sıradan insanlar arasındaki, hantal bir tarzda Eski, Yeni ve Üçüncü Dünya dediğimiz yerlerin insanları arasındaki dayanışmaları ortaya çıkarır. Etnik kimlik, milliyet, cinsiyet, sınıf ve ırk sınırlarıyla ayrılan insanları birleştirir. Deneyimimizle ilgili tasavvurumuzu genişletir ve hayatlarımızda, düşündüğümüzden daha fazlasının bulunduğunu gösterir; günlerimize yeni bir tını ve derinlik kazandırır.

Bunun, modern kültürü ya da genel olarak kültürü yorumlamanın biricik yolu olmadığı besbelli. Ama, kültürü ölümlerin kültü olarak değil de, süregiden hayat için bir beslenme kaynağı olarak görmek istiyorsak, anlamlı bir yoldur bu.

Modernizmi, sürekli değişen bir dünyada kendimizi evimizde hissetmek için yapılan bir mücadele olarak düşündüğümüzde, modernizmin hiçbir tarzının asla tanımlayıcı olmayacağını görürüz. Kurduklarımız ve başardıklarımız arasında en yaratıcı olanları bile, eğer hayat devam edecekse, bizim ya da çocuklarımızın onlardan kaçmayı ya da dönüş-türmeyi isteyeceğimiz hapisanelere ya da kabirlere dönecektir. Dostoyevski'nin Yeraltındaki Adamı, kendisiyle bitmek bilmez diyalogunda bunu öne sürüyor:

Siz, Beyefendiler, belki de çıldırdığımı düşünüyorsunuz. İzin verin de, kendimi savunayım. İnsanın her şeyden önce yaratıcı bir hayvan olduğunu kabul ediyorum. Evet, onun yazgısında, bir amaca doğru bilinçli olarak koşmak, mühendislikle iştiğal etmek vardır; yani, ezeli ve ebedi olarak, biteviye yeni yollar inşa etmek, nereye götürürlerse götürsünler yollar inşa etmek. ... İnsan, yollar yapmayı sever, bu su götürmez. Ama ... amacına ulaşmak ve inşa ettiği yapıyı tamamlamaktan içgüdüsel olarak duyduğu korku olmasının bunun sebebi? Nereden biliyorsunuz, belki de o muazzam yapıyı yalnızca uzaktan seviyor ve yakından bakmak

bile istemiyordur. *Belki de onu yalnızca inşa etmek istiyor, ama içinde yaşamak istemiyordur.*

Ağustos 1987'de bu kitabı tartışmak için Brezilya'yı ziyaret ettiğimde, modernizmlerin çatışmasını hayli dramatik bir şekilde yaşadım, hatta bu çatışmaya katıldım. İlk durağım Brasilia oldu; 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında hiç yoktan, Başkan Juscelino Kubitschek'in emriyle ülkenin coğrafi olarak tam merkezinde inşa edilen başkent Brasilia. Kent, Le Corbusier'in sol kanat öğrencileri olan Lucio Costa ve Oscar Niemeyer tarafından planlanmış ve tasarlanmıştı. Brasilia, havadan dinamik ve heyecan verici görünüyordu. Aslında, benim (ve neredeyse bütün ziyaretçilerin) onu ilk gördüğümde içinde olduğum jet uçağına benzetilerek inşa edilmişti. Oysa yer düzeyinden, yani insanların gerçekte yaşadığı ve çalıştığı düzeyden bakıldığında, bu dünyanın en kötü şehirlerinden biridir. Kuşkusuz Brasilia'nın tasarımını bütün ayrıntılarıyla tartışmanın yeri burası değil. Ama bu kent, kişinin kendini aydaymışçasına yalnız, kaybolmuş hissettiği muazzam boş alanların verdiği duyguyu veriyor insana; karşılaştığım her Brezilyalı da bunu doğruladı. İnsanların bir araya gelip konuşabileceği ya da basitçe birbirlerine bakıp ortalıkta salınacağı kamusal alanların yokluğunun tasarlanmış bir durum olduğu göze çarpıyor. Latin dünyasının büyük kentsel geleneği, kent yaşamının bir *plaza mayor* (büyük meydan) etrafında örgütlenmesine dayanan bu gelenek, açıkça reddedilmiş.

Brasilia'nın tasarımını, insanları uzakta, birbirinden ayrı, aşağıda tutmak isteyen generallerce yönetilen bir askerî diktatörlüğün başkenti için yapılmış bir tasarım olsaydı, yerine mükemmelen oturmuş olurdu. Ama bir demokrasinin başkenti olarak, tam bir skandaldır. Tartışma toplantılarında ve kitle iletişim araçlarında şu savı ileri sürdüm: Brezilya de-

mokratik bir ülke olarak kalacaksa, insanların ülkenin her yerinden gelip özgürce toplantı yapabilecekleri, birbirleriyle konuşabilecekleri ve hkmete –nk ne de olsa, bir demokraside hkmet *onların* hükümetidir– seslenebilecekleri, gereksinim ve istemlerini tartışabilecekleri, iradelerini iletebilecekleri kamusal alanlara ihtiyacı olacaktır.

Çok geçmeden, Niemeyer yanıt vermeye başladı. Bana yönelik olarak, pek de iltifat sayılamayacak bir çok Şey söyledikten sonra, çok daha ilginç bir demeç verdi: Brasilia, Brezilya halkının özlemlerini ve umutlarını simgeliyordu ve onun tasarımına yönelen herhangi bir saldırı, halkın kendisine yönelen bir saldırı olarak anlaşılmalıydı. Onun müritlerinden biri de, bir yandan modernizmin en üstün dışavurumlarından biri olan bir yapıta saldırırken, bir yandan da modernistmiş gibi yaparak, kendi iimin boşluğunu ortaya koyduğumu ekleyiverdi.

Bütün bunlar karşısında bir an duraksadım. Niemeyer, bir konuda haklıydı: Brasilia fikri 1950’lerde ve 1960’lı yılların başlarında doğduğunda ve kentin tasarımı yapıldığında, gerçekten de Brezilya halkının umutlarını içinde taşıyordu; özellikle de modernlik arzularını. Bu umutlarla onların gerçekleşmesi arasındaki bu büyük uçurum, Yeraltındaki Adamın ne sürdüklerinin haklılığına kanıt olsa gerek: Modern insan için, bir saray inşa etmek, yaratıcı bir serüven olabilir; ama onun içinde yaşamak zorunda kalmak, yine de bir kbustur.

Bu problem, kendini değişime kapatan ya da değişime düşman olan bir modernizm için –ya da, daha iyisi, büyük bir değişimi isteyen ama başka hiçbir değişimi kabul etmeyen bir modernizm için– zellikle derindir. Le Corbusier’i izleyen Niemeyer ve Costa, modern mimarın teknolojiyi, belirli ideal, ebedi klasik biçimlerin maddi olarak beden bulacağı yapıları inşa etmek için kullanmaları gerektiğine inandılar. Bu, eğer bütün bir kent için yapılabilse, bu kent tam ve mkemmell

olur, sınırları genişleyebilirdi. Ama böyle bir kent, kendi içinden gelişemezdi. *Yeraltından Notlar*'da tahayyül edildiği biçimiyle, Kristal Saray'da olduğu gibi, Costa ve Niemeyer'in Brasilia'sı da, yurttaşlarını –ve bütün ülkenin yurttaşlarını– “yapılacak hiçbir şeyin kalmadığı” bir durumda bıraktı.

1964 yılında, yeni başkent in açılışından kısa bir süre sonra, Brezilya demokrasisi askerî bir diktatörlük tarafından yıkıldı. Diktatörlük yıllarında (ki Niemeyer diktatörlüğe karşı çıktı) halkın, başkent in tasarımında olabilecek herhangi bir kusurdan çok daha vahim suçlardan kaygılanması gerekiyordu. Ama Brezilya 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında özgürlüğe kavuşmaya başladığında, Brezilyalıların pek çoğunun, onları sessiz tutmak için tasarlanmış gibi görünen bir başkente hınç duymaları kaçınılmazdı. Niemeyer, insanları temel bazı modern ayrıcalıklardan (konuşma, toplanma, savlama, gereksinimlerini iletme ayrıcalıklarından) yoksun bırakan bir modernist yapıtın, pek çok düşman çekeceğini bilmeliydi. Rio, Sao Paulo ve Recife'de konuşurken, pek çok Brezilyalının bana söylediği gibi, onlar için hiçbir yeri olmayan bir kente yönelik yaygın suçlamalara tercüman olurken buluverdim kendimi.

Yine de, bunun ne kadarı Niemeyer'in suçu olabilir ki? Kentin tasarımı için açılan yarışmayı başka bir mimar kazanmış olsaydı, ortaya çıkacak olan manzaranın daha az ya da daha çok yabancı bir manzara olma ihtimali yüksek olmayacak mıydı? Brasilia'da en öldürücü olan şeylerin pek çoğu, dünya çapında aydınlanmış planlamacılar ve tasarımcılar arasında ortaya çıkan bir oydaşmadan çıkmadı mı? Ancak 1960'lı ve 1970'li yıllarda, dünyanın her yerinde Brasilia'yı önceleyen benzeri –yalnızca benim ülkem in ketlerindeki leri ve banliyölerindeki leri değil– şehirleri yaratan kuşak o şehirlerde yaşama şansına kavuştuktan sonradır ki, bu modernistlerin yarattığı dünyada ne kadar çok şeyin eksik olduğu

nu fark etmeye başladı. İşte o zaman, Kristal Saray'daki Yeraltı Adamı gibi, onlar (ve onların çocukları) da, kaba jestler ve Bronxvâri gürültüler yapmaya, dışarıda bırakılmış olan tüm insanların varlığında ve onurunda ısrar eden alternatif bir modernizm yaratmaya başladılar.

Brasilia'da neyin eksik olduğuyla ilgili düşüncelerim, beni kitabımın temel konularından birine döndürdü. Bu tema, iletişim ve diyalogun önemiyle ilgili tema, bana o kadar açık görünüyordu ki, hak ettiği kadar açıkça ifade etmedim. İletişim ve diyalog etkinliklerinde özellikle modern olan bir şey görülmeyebilir. Çünkü bu etkinlikler, uygarlığın başlangıcına kadar götürülebilir; dahası, uygarlığı tanımlamakta gerekli etkinliklerdir. İletişim ve uygarlık, en az iki bin yıl önce, peygamberler ve Sokrates tarafından en önde gelen insan değerleri olarak kutsanmıştı. Ama ben, iletişim ve diyalogun, modern zamanlarda yeni ve özgül bir ağırlık ve aciliyet kazandığına inanıyorum; çünkü öznellik ve içedönüklük, modern zamanlarda daha önce hiçbir zaman olmadığı kadar hem daha zengin ve daha yoğun, hem de daha yalnız ve daha kapana kısılmış bir gelişme gösterdiler. Böylesi bir ortamda iletişim ve diyalog, hem daha umarsızca duyulan bir ihtiyaç hem de hazzın önde gelen bir kaynağı haline geliyor. Anlamın buharlaşıp havaya karıştığı bir dünyada bu deneyimler, anlamın, emin olabileceğimiz ender bulunan katı kaynakları arasında yer alıyorlar. Modern hayatı yaşamaya değer kılan şeylerden biri de, birbirimizle konuşma, birbirimize ulaşma ve birbirimizi anlama yolunda daha zengin fırsatlar sağlaması, hatta bazen bizi bunlara zorlamasıdır. Bu olanaklardan olabildiğince çok yararlanmaya ihtiyacımız var; bu etkinlikler, kentlerimizi ve hayatlarımızı düzene koyma tarzlarımızı belirlemeli.*

(*) Bu tema, Georg Simmel, Martin Buber ve Jürgen Habermas gibi düşünürlerle bağlantı yolları açıyor.

Pek çok okur, genel projeme en az seçtiklerim kadar uyabilecek olan başka kişiler, yerler, fikirler ve hareketler üstüne de neden yazmadığımı sordu. Proust ya da Freud, Berlin ya da Şanghai, Mishima ya da Sembene, New York'un Soyut Dışavurumcuları ya da Prag'ın Plastik İnsanları neden bu kitapta ele alınmamıştı? Buna vereceğim cevap son derece basit: *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*'un ben hâlâ yaşarken basılmasını istedim. Bu da, belirli bir noktada, belki kitabı bitirmeye değil, ama durdurmaya karar vermem gerektiği anlamına geliyordu. Her şeyden önce, modernitenin ansiklopedisini yazmaya niyetlenmemiştim. Daha ziyade, insanlara kendi deneyimlerini ve tarihlerini daha ayrıntılı ve derinlemesine keşfetme olanağı sağlayacak bir dizi bakış ve paradigma geliştirmeyi umarak yola çıkmıştım. Açık olacak ve açık kalacak bir kitap, okurların kendi bölümlerini yazabilecekleri bir kitap yazmak istemişim.

Bazı okurlar, post-modernite fikri etrafında günümüzde oluşan devasa söylemi ele almaya zahmet etmediğimi düşünebilirler. Bu söylem, 1970'lerin sonlarında Fransa'da, çoğunlukla da 1968'in yamılsamasından kurtulan asilerin post-yapısalcılık ekseninde yazdıklarından kaynaklandı: Roland Barthes, Michel Foucault, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard ve onların izleyicilerinden oluşan taburlar. ABD'de ise, 1980'lerde estetik ve edebiyat tartışmalarının damgası haline geldi.¹

Post-modernistlerin, bu kitaptakiyle keskin bir şekilde çatışan bir paradigma geliştirdikleri söylenebilir. Ben, modern

---

1 1980'lerin post-modernizmi için örneğin bkz. Hal Foster, der., *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture* (Bay Press, 1983); *New German Critique*, No.22 (Kış 1981) ve No. 33 (Güz 1984); Andreas Huyssen, *After the Great Divide: Modernism, Mass Culture, Postmodernism* (Indiana, 1986); Peter Dews, der., *Autonomy and Solidarity: Interviews with Jürgen Habermas* (Verso/New Left, 1986), özellikle editörün girişi; ve Jürgen Habermas, *The Philosophical Discourse of Modernity* (1985), çev. Frederick G. Lawrence (MIT, 1987).

hayatın, modern sanat ve düşünüşün, kendini biteviye eleştirme ve biteviye yenileme kapasitesinin olduğunu ileri sürüyorum. Post-modernistlerse, modernitenin ufkunun kapandığını, enerjisinin tükendiğini söylüyorlar (onlara göre modernite geçip gitti). Post-modernist toplum düşüncesi, moral ve toplumsal ilerleme, kişisel özgürlük ve kamu mutluluğu gibi bize 18. yüzyıl aydınlanmasının mirası olan bütün kolektif umutlarla alay eder. Post-modernistler, bu umutların iflas ettiğinin, en iyisinden boş fantazilerden ibaret olduklarının, ama daha kötüsü, tahakküm ve canavarca köleleştirmenin araçları olduklarının ortaya çıktığını söylüyorlar. Post-modernistler, modern kültürün “büyük anlatılarının”, özellikle de “özgürlük kahramanı olarak insanlık anlatısının” defterini dürdüklerini iddia ediyorlar. “Kaybedilen anlatıya duyulan nostaljiyi bile yitirmiş olma”, post-modern sofistikasyonun damgasıdır.²

Jürgen Habermas’ın yeni kitabı *The Philosophical Discourse of Modernity*, post-modern düşünüşün zayıflıklarını, kılı kırk yararcasına ele alarak ortaya koyuyor. Gelecek yıllarda bu konu üstüne daha çok yazacağım. Şimdilik yapabileceğimin en iyisi, bu kitapta geliştirdiğim genel modernlik tasavvurunu bir kez daha olumlamaktan ibaret. Okurlar, benim yenden kurguladığım biçimiyle Goethe’nin, Marx’ın, Baudelaire’nin, Dostoyevski’nin ve diğerlerinin dünyasının, bizimkinden radikal bir farklılığı olup olmadığını kendilerine sorabilirler. Bizler, “katı olan her şeyin buharlaştığı” zamanlarda ortaya çıkan bütün ikilemleri, ya da “her bir kişinin özgür gelişiminin, herkesin özgür gelişiminin koşulu” olduğu bir dünya düşünüyü gerçekten de geride bıraktık mı? Ben hiç de böyle olduğunu düşünmüyorum. Ama bu kitabın, okur-

---

2 Jean-François Lyotard, *The Post-Modern Condition: A Report on Knowledge* (1979), çev. Geoff Bennington ve Brian Massumi, önsöz Fredric Jameson (Minnesota, 1984), s. 31, 37, 41.

lara kendi değerlendirmelerini yapmalarına yardımcı olacak donanımı sağlayabildiğini umuyorum.

Bir modern duygu var ki, onu daha derinlikli olarak keşfe çıkmamaktan pişmanım. Modernliğin, her kişi için kapısını ağtığı özgürlüğe karşı duyulan yaygın ve sık sık da umarsız korkudan, özgürlükten ne yolla olursa olsun kaçma arzusundan (Erich Fromm'un 1941'de yerinde bir şekilde dile getirdiği gibi) söz ediyorum. Benzersiz şekilde modern olan bu karanlığın haritası, ilk kez Dostoyevski tarafından *Karamazov Kardeşler*'deki (1881) Büyük Engizisyoncu parabolünde çıkarıldı. Büyük Engizisyoncu (tutuklattığı Rab ile konuşmasında – ç.n.) şöyle diyor: "İnsanların iyiyle kötüyü diledikleri gibi seçme hakkına pek değer vermediklerini; rahatı, hatta ölümü yeğlediklerini unuttun mu? İnsan için vicdan özgürlüğü kadar çekici, ama o kadar da azap verici şey yoktur" (N. Y. Taluy çevirisinden). Sonra Reformasyon Karşıtı dönemin Sevilla'sından çıkıp Dostoyevski'nin 19. yüzyıl sonlarındaki okurlarına doğrudan hitap eder: "Şimdi bak, bugün insanlar, hiçbir zaman olmadıkları kadar özgür olduklarına inandılar, ama özgürlüklerini bize getirdiler ve onu, tevazuyla ayaklarımızın altına attılar."

Büyük Engizisyoncu, 20. yüzyıl siyasetine karanlık gölgesini düşürüyor. Pek çok demagog ve demagojik hareket, yönettikleri halkları özgürlük yükünden kurtararak, iktidarı elde ettiler ve kitlelerin hayranlığını kazandılar. (İran'ın kutsal despotu, Büyük Engizisyoncuya benziyor.) 1922-1945 döneminin faşist rejimleri, radikal otoritaryanizmin hâlâ kendini açıklamakta olan tarihinde ilk bölümden başka bir şey değildir belki de. Bu tarzdaki pek çok hareket, gerçekten de modern teknolojiyi, iletişim araçlarını ve kitleleri seferber etmenin tekniklerini kutsuyor, modern özgürlükleri ezip geçmek için onları kullanıyorlar. Bu hareketlerin bazıları, büyük modernistler arasında ateşli savunucular buldu: Ezra Pound,

Heidegger, Céline. Bütün bunlardaki paradokslar ve tehlikeler karanlık ve derindir. Dürüst bir modernistin bu gayya kuyusuna benim şimdiye kadar yaptığımdan daha derin ve uzun uzadıya bakması gerekiyor; bunu çarpıcı buluyorum.

1981 yılı başlarında, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* baskıya gider ve Ronald Reagan Beyaz Saray'a girerken, bunu derin bir şekilde hissettim. Reagan'ı iktidara getiren koalisyon-daki en güçlü taraflardan biri, "seküler hümanizm" in bütün izlerini yok etme ve ABD'yi teokratik bir polis devletine döndürme yönündeki bir histeriydi. Bu histerinin infiale kapılmış (ve bolca parasal destek verilmiş) olan militanlığı, pek çok kişiyi, bu arada en ateşli karşıtlarını da, bu hareketin geleceğin hareketi olduğuna iknâ etmişti.

Ama şimdi, yedi yıl sonra, Reagan'ın engizisyoncu ateşli taraftarları Kongre'de, mahkemelerde (hatta "Reagan'ın Mahkemesi"nde) ve kamuoyunun mahkemesinde belirgin bir şekilde reddediliyorlar. Amerikan halkı, ona oy verecek kadar yanılısamaya kapılmış olabilir, ama özgürlüklerini Başkanın ayaklarının dibine fırlatıp atmaya isteksiz oldukları da açıktır. Hukuk süreçlerine (suça karşı savaş adına bile olsa), ya da yurttaş haklarına (siyahlardan korkuyor ve onlara güvenmiyor bile olsalar), ya da ifade özgürlüğüne (pornografiden hoşlanmasalar da), ya da mahremiyet hakkına ve cinsel seçimler yapma özgürlüğüne (kürtajı onaylamasalar ve eşcinselleri hor görseler de) veda etmeyecekleri açıkça görünüyor. Kendilerini imanlı olarak tanımlayan Amerikalılar bile, onları diz çökmeye zorlayan teokratik haçlı seferine karşı ayağa kalktılar. Reagan'ın "toplumsal gündemine" karşı Reagan taraftarları arasında bile görülen bu direniş, sıradan insanların modernliğe ve onun en derindeki değerlerine ne kadar bağlı olduklarını gösteriyor. Aynı zamanda insanların, modernizm sözünü hayatlarında hiç duymamış bile olsalar, modernist olabileceklerini gösteriyor.

Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor'da, her türden kültürel ve siyasal hareketi tek bir sürecin parçaları olarak ortaya koyabilecek bir bakış açısını açığa çıkarmaya çalıştım: Şimdiki zamandaki onurlarını –pervasız ve baskıcı bir şimdiki zamanda yaşıyor olsalar da– ve geleceklerini denetleme haklarını ileri süren; modern dünyada kendilerine bir yer açmaya, kendilerini evlerinde hissedebilecekleri bir yer açmaya çabalayan kadın ve erkeklerin bakış açısıdır bu. Bu bakış açısından baktığımızda, günümüz dünyasının her yerinde sürmekte olan demokrasi mücadeleleri, modernizmin anlamı ve kudreti bakımından merkezî önem taşır. Adsız kişilerden oluşan kitleler, Gdansk'tan Manila'ya, Soweto'dan Seul'e kadar her yerde hayatlarını öne sürüyorlar; onlar, kolektif ifadenin yeni formlarını yaratıyorlar. Dayanışma ve Halk Gücü, “Çorak Ülke” (Eliot) ya da “Guernica” (Picasso) kadar parlak modernist çıkışlardır. Okuduğunuz kitap, insanlığı “özgürlüğün kahramanı” olarak sunan “büyük anlatı”ya kapanmaktan çok uzaktır: Her zaman yeni özneler ve yeni eylemler ortaya çıkıyor.

Büyük eleştirmen Lionel Trilling, 1968'de bir terim geliştirmişti: “sokaklardaki modernizm.” Umarım, bu kitabın okurları, modernizmin ait olduğu yerin sokaklar, bizim sokaklarımız olduğunu hatırlayacaklardır. Açık yol, kamu meydanına götürür.

SUNUŞ

Kendimi bildim bileli, yani otuz yıl önce Bronx'ta “modern bir bina”da yaşadığımı ve “modern bir aile”nin ferdi olduğumu öğrendiğimden bu yana modernliğin anlamını merak etmişimdir. Bu kitapta, anlam boyutlarından bazılarını açmaya, modern hayatın serüven ve dehşetlerini, ikircim ve ironilerini araştırmaya ve kayda geçirmeye çalıştım. Bu kitap bir dizi farklı okumalar aracılığıyla ilerliyor: bazı metinlerin okumaları –Goethe'nin *Faust*'u, *Komünist Manifesto*, *Yeraltından Notlar* ve daha birçokları; ama bunun yanı sıra mekânsal ve toplumsal ortamları– küçük kasabaları, büyük inşaat alanlarını, baraj ve enerji santrallerini, Joseph Paxton'ın *Kristal Saray*'ını, Haussmann'ın Paris bulvarlarını, Petersburg caddelelerini, Robert Moses'in New York'u kaplayan otoyollarını da okumaya çalıştım; bir de, Goethe'nin zamanından Marx ve Baudelaire'inkine ve oradan da günümüze dek hayali ve gerçek insanların hayatlarını. Bütün bu insanların paylaştığı, bütün bu kitapların ve mekânların ifade ettiği, modernliğe özgü meselelerin olduğunu göstermeye çalıştım. Bunların hepsi de hem bir değişim –kendilerini ve dünyalarını dönüştür-

me– istemi hem de hayatın parçalanmasının, çözülme ve dağılmasının doğurduğu dehşetin etkisiyle harekete geçiyorlar. Hepsi de “katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği” bir dünyada yaşamının heyecan ve korkusunu biliyorlar.

Modern olmak, paradoks ve çelişkilerle dolu bir hayat sürdürmek demektir. Çağdaşlık, ortak yaşamları kontrol etme ve çoğu zaman yok etme gücüne sahip devasa bürokratik örgütlerin gölgesi altında yaşamak, ama gene de bu güçlerin karşısına çıkmaktan, dünyayı değiştirmek ve bizim kılmak için savaşmaktan bir an olsun caymamak demektir. Aynı zamanda hem devrimci hem de muhafazakâr olmak, yeni deneyim ve serüven olanaklarına kucak açmak, ama bir yandan da çoğu modern serüvenin yol açtığı nihilistçe derinlikler karşısında korkuya kapılmak, her şey buhar olup giderken bile gerçek bir şeyler yaratıp onlara tutunmak istemiyelerle yanıp tutuşmak demektir. Hatta denebilir ki tam anlamıyla modern olmak biraz da antimodern olmak demektir: Dostoyevski'nin zamanından günümüze dek modern dünyanın potansiyellerini kavramak ve kucaklamak, onların doğurduğu kimi ürkütücü gerçeklikler karşısında korku ve tiksintiye kapılmadan mümkün olmamıştır. Bu yüzden, büyük bir modernist ve antimodernist olan Kierkegaard'ın dediği gibi en derin ciddiyet, kendisini ironi aracılığıyla ifade etmek zorundadır. Modern ironi bir asırdır en büyük sanat ve düşünce eserlerine can verdi. Bir yandan da milyonlarca sıradan insanın gündelik hayatına girdi. Bu kitap bu eserleri ve hayatları bir araya getirmeyi, modernist kültürün ruhsal zenginliğini sokaktaki modern insana ulaştırmayı, hepimiz için modernizmin aslında gerçekçilik olduğunu göstermeyi amaçlıyor. Modern hayatı dolduran çelişkileri çözmeyecektir bu; ama onları anlamamıza ve bu sayede bizi biz yapan güçlerle yüzleşir, boğuşur ve didişirken açık ve dürüst olmamıza yardım edecektir.

Bu kitabı bitirdikten hemen sonra sevgili oğlum, beş yaşındaki Marc'ı kaybettim. *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*'u ona ithaf ediyorum. Onun hayatı ve ölümü bu kitaptaki birçok fikir ve temayı yanı başımıza kadar getirdi: Onun gibi, çağdaş dünyada mutlu yaşayanların o dünyada gezinen ifritler karşısında en çaresiz kalan kişiler olmaları fikri; park ve bisikletler, alışveriş, yemek ve yıkanma, sıradan kucaklama ve öpücüklerden ibaret gündelik, tekdüze yaşamın son derece hoş ve güzel, ama bir o kadar da naif ve kırılğan olmaları fikri; bu hayatı sürdürmek için kahramanca mücadelelerin gerekliliği ve kimi zaman da kaybediyor olmamız... İvan Karamazov, her şey bir yana, çocukların ölümünü düşündükçe evrene geliş biletini iade etmek istediğini söyler; ama iade etmez. Böyle yapmaktansa savaşmayı ve sevmeyi sürdürür; sürdürmeyi sürdürür.

New York, Ocak 1981